

Türkiye Florası

Agaricus bitorquis "Çayır Mantarı" Agaricales/Agaricaceae

En kaliteli yenen türlerden biridir. Bilhassa ilkbaharda, özellikle Eskişehir (Çifteler, Bursa Yenişehir civarında toplanıp satılır. Buradan Ankara gibi büyük şehirlere de gönderilir. Kısa sap üzerinde çift halka yapması tipik özelliğidir. Bu özelliğinden dolayı armulus ve volvası varmış gibi görülebilir. Ancak lamellerinin kahverengi olması ile Amanita'larla ayır edebilmek mümkündür.

Şapka, 4-10 cm çapında, kavaks veya düzgün, grimsi kahverengidir. Fibröz yapadadır, mantar yaşlandıkça biraz parçalanma göstermektedir. Şapka merkezden basktır. Lameller, sapa serbest tarzda bağlanır, başlangıçta kırmızı pembe sarıdan yani olgunlaşınca koyu çukurlu rengindedir.

■ Agaricus bitorquis'in Türkiye'deki yayılımı

Sap, 2.5-5 cm uzunluğunda, 1-3 cm kalınlığında, kısa, düzgün ve beyazımsıdır. Çift armulus taşır ve bunlar orta kısımlardadır. Spor, 5-6 x 4-5 m, yuvaraktan ovalde doğru, düzgün, morumsu kahverengi renktedir. Spor baskısı siyahımsı-kahverengidir.

Bahçelerde ve yol kenarlarında, tek veya bir arada çayırlarda yetişir. Mayıs'tan haziran sonuna kadar, aynı zamanda da eylül ve kasımda ortaya çıkar. Bursa Yenişehir, Karacabey ilçelerinde ve Eskişehirin Çifteler ilçesinde bağlı köylerde yetişmektedir.

Lactarius deliciosus "Melki", "Çam Melkisi", "Çıntar", "Kanlıca" Russulales/Russulaceae

Mantar halk arasında "Melki", Çam Melkisi, Çıntar, Kanlıca" gibi isimler ile tanınmaktadır. Pazarlarda satılmakta ve halk tarafından rağbet görmektedir. Mantarın ezilmesi ve kimyasıyla turuncu renkli tatlı bir süt çıkar. Bu süütün rengi bazı varyetelerde değişebilir. Mantarın ezilmesiyle bir meyve kokusu gelir. Şapka, 3-10 cm çapında, kenarları dışarıya doğru kıvrılır. Renk, kırmızıdan turuncuya veya sarımsı turuncuya kadar değişir. Mantar üzerinde yaşlandıkça veya azıcıkça ortaya çıkan yeşil lekelerin bulunması tipik özelliğidir. Şapkada dairesimsi halkalar bulunur. Kenarları sık lobuludur. Şapka gençken yarı küre şeklinde, yaşlanınca hafif çukurlu olup, en sonunda hani şeklini alır. Lameller, sapa subdekurvent bir tarzda bağlanır. Gençken krem renginde olmasına rağmen, jirtiliğe koyulması ve şapka ile

■ Lactarius deliciosus'in Türkiye'deki yayılımı

aynı rengi alır. Sap, 3-7 cm uzunluğunda, 1-2.5 cm kalınlıkta, beyazımsı veya soluk sarımsı turuncu renktedir ve üzerinde kahverengi oyuk ya da çukur kısımlar bulunur. Sapın içi gençlerde dolu, gelişimlerde ise içi oyuk bir haldedir. Spor, 7-10 x 6-7 m, amiloid tipte, silindriktir. Spor baskısı parlak krem rengindedir. Çam ağaçlarında, özellikle çamlar altında, nötr ve kalkerli topraklarda görülür. Çıkış mevsimleri sonbahar aylarındadır. Genelde ekim, kasım hatta Ege'de aralık, ocak aylarında bile görülür. Çanakkale, İzmir, Manisa, Bursa, Balıkesir, Muğla, Antalya, Bolu, Trabzon ve diğer bazı illerimizde de

ortaya çıkan yaygın bir türdür. Mantarın süzülmesi yapılan analizlere göre "Lactariviolin" antibiyotigi tesbit edilmiştir. Bu antibiyotigin Mycobacterium tuberculosis üzerine etken olduğu bilinmiştir.

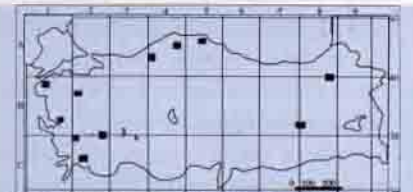

Morchella conica var. deliciosa "Kuzu Göbeği", "Kuzu Mantarı", "Göbek" Pezizales/Morchellaceae

Anadoluda özellikle Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgeleri'nde halk tarafından "Kuzu Göbeği, Göbek, Kuzu Mantarı" gibi adlarla anılan büyük oranda tüketilmektedir. Çok lezzetlidir. Ayrıca bu mantar diğer ülkelere yur-

dumundan ihraç edilmektedir.

Şapka: 3-6 x 2-2.5 cm boyutlarında, tepe kısmı küp, konik ile yarı konik arasındadır. Şapka tıpkı bir beyin görünümündedir. Şapka üzerindeki çukurlar dörtgen olup, kahverengidir. Kaburgamsı çukurlar boylamasına dizilmiş veya dağınık olarak bağlanmışlardır. Alveolleri oluşturan çukurlar 2-3 mm yüksekliğindedir. Sap, 3-5 x 1.2-2.5 cm boyutlarında, beyazımsı veya açık sarı renklidir ve tabanda genişler. İki oyuk olup yüzeyi pürlüzdür. Sap içindeki boşluk şapkada da devam eder. Spor, 12-13.5 x 22-22.75 m, elips şeklinde ve renksizdir. Spor baskısı beyaz veya krem rengidir.

■ Morchella conica var. deliciosa'nın Türkiye'deki yayılımı

Genellikle çam ormanlarında ayrıca elma, armut gibi ağaçların diplerinde, çukullu topraklarda, yazın alan alanlarda yetişir. Çıkma mevsimleri genelde ilkbahar olup, Nisan-Haziran aylarıdır. Yurdumuzda Sinop, Kastamonu, Balıkesir, Denizli, Aydın ve Bolu illeri çevrelerinde hatta Erzurum, Elazığ gibi doğu illerimizde yetişmektedir. İzmir Bergama - Kazak yaylasında, Çanakkale, Muğla, Balıkesir civarlarında daha bol yetiştiği için bu yörelerde sız konusu aylarda yoğun bir toplama yapılmaktadır.

Mantar sindirim bozukluğunda iyi gelir. Aşırı bolgama ve nefes darlığına azaltır. İnsan metabolizması için gerekli olan 7 esansiyel amino asit içerir.

Macrolepiota procera

"Dede Mantarı", "Dedebörük", "Ebebörkü" Agaricales/Agaricaceae

Bu mantar halk arasında özellikle yurdumuzda Bursa civarında yukarıdaki isimler ile tanınmakta ve pazarda satılmaktadır.

Şapka, 10-25 cm çapında, olgun halde şemsiye şeklinde, genç iken ovaldır. Samsı beyaz bir zemin üstünde opak kahverengi iç içe dairesel çizim küçük pullar görülür. Mantarın yaşı ilerledikçe şapka tabak şeklinde açılarak, merkezinde koyu kahverengi büyük bir pınlıtlı kısım oluşur. Şapka kenarlarında zamansız artıklar görülür. Lamelleri, serbest, eni 10-15 mm olup, başta beyaz daha sonra sarımsıdır. Sap, 15-20 cm boyunda, 1-2 cm çapında, samsı-beyaz renktedir. Mantar gençken iç kısmı siyahtır ama mantar yaşlandıkça içi ayıklanmaya başlar ve sonunda boru şeklini alır. Sapın üst kısmında hareketli olan zarsı bir anulusus taşır. Bunun altında sap kısmında beyaz zemin üzerinde kahverengi zonlar bulunur. Spor, 10 x 15-17,5 µm, hiyalin ve düzgün, ovoid ve

ya geniş elips şeklindedir. Spor beseksi beyazdır.

Geniş yapraklı ağaçların ormanlarında çamliklarda özellikle yam gölge-lik yerlerde, kumlu ve humuslu topraklarda yetişir ve özellikle sonbahar aylarında ortaya çıkar. Yurdumuzda İstanbul, Bolu, Bursa, Giresun, Trabzon, Artvin, ordu, Samsun ve Erzurum illeri civarında yetişmektedir. Yaygın bir türdür.

Bu mantar 18 çeşit amino asit içermektedir. Bunlardan 8 tanesi hayat için çok önemli olan esansiyel amino asitlerdir. Bunlar; izoleucine, leucine, histidine, methionine, phenylalanine, threonine, tryptophan, valine. Ayrıca bu mantar sindirime yardım için hazımsızlıkta kullanılır.

Macrolepiota procera mantarının kimyasal analizi sonucunda %86,3 su, %13,7 kuru madde,

%1,28 kül, %0,84 ham yağ, %5,95 ham protein, %1,69 ham selüloz, %3,94 karbonhidrat belirlenmiştir.

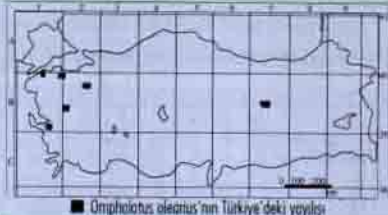
Omphalotus olearius

"Ağulu Mantar"

Agaricales/Tricholomataceae

Zehirli bir tür olan bu mantar, yurdumuzda yetişen "Cüce kız, Meşe mantarı, Haroz mantarı" olarak tanınan Cantharellus cibarius ile karıştırılabilir. Fakat bu tür daha yumurta sarısı renkli, üzeri yağlımsı gibi, lamellerinin çatallı ve aralarının bariyerli olmasıyla ayrt edilir.

Şapka; 7-10 cm, kavkesci, sonra hani biçimli, üst yüzeyi portakal sarısı,

ipek gibi parlak, dalgıç, yaşlılarda potokalmıs-kahverenkli. Kenarları içe kıvrık, ince ve andüveli olup, şapkanın diğer kısımları ile aynı renkte fakat yaşlandıkça kahverengileşir.

Lameller, değişik uzunlukta, eşit değil, sık, yüksek 5-6 mm arında, ince, sapa dokunarak olarak bağlanır. Sarımsı narıncı renkli, parlak, kenarları akut, genellikle diğer kısımlara rağmen daha koyudur. Taze mantarlarda lameller üzerinde biriken spor tozları, çoğu kez kararmışta lüminesans etki gösterir.

Sap; 7-15 x 1-2 cm olup, silindirik, dibine doğru biraz inceliyerek devam

eder, şapka ya doğru çoğu kez eksiksiz olarak bağlı, sıkı yapılı, içi dolu, lifsi, lamellerle aynı renktedir. Spor; 6,25 x 5,5 µm, renksiz, subgloboz, cidarı düzgün, amiloid değildir. Yaz başından sonbahar sonlarına kadar bilhassa yapraklı ağaçların üzerinde gruplar halinde ortaya çıkar. Özellikle zeytin ağaçları üzerinde görülen bu mantar Quercus sp. kütükleri üzerinde tespit edilmiştir. Zehirlenme olaylarında belirtilir, sindirinden sonra 30 dakika ile 3 saat arasında ortaya çıkar. Ağrı ve şiddetli mide bulantısı, kusma, ishal ve karın ağrısı tipiktir. Bunlara ilaveten telenje, yüklü, göz yaşı ve bronş salgılarında artma, bronkopnözi, miyozis, görme bulanıklığı, hipotansiyon ve bradikardi gibi belirtiler görülür.

Antibakteriyal etkilerinin araştırılması sırasında bu mantarın kültür ortamından illudin S ve M diye adlandırılan iki batesik izole edilmiştir. Bunlar toksik ve antibakteriyal aktiviteye sahiptirler. Bu maddelerin daha sonra antitumoral aktiviteye de sahip olduğu anlaşılmıştır. Illudin S ve M'nin Plasmodium gallinaceum'a karşı antiprotozoal aktivitesi de bulunmaktadır.

Bu mantar, İzmir, Manisa, Bursa, Çanakkale, Balıkesir, Elazığ gibi ilimizde yetişen yaygın bir türdür.

Lepiota bruno-incarnata

Agaricales/Lepiotaceae

Tehlikeli ve öldürücü zehirli olan bu mantar ağır zehirlenme olaylarını neden olmaktadır. Şapka; 3,5 cm çapında küresel, biraz dışbükey, mantar olgunlaştıkça düzlemsel bir hal alır. Kenarları ince olup, eğik değildir. Küçük yapraklı kurudur. Şapkanın merkezinde konsantrik durumlı kestane renkli pullar bulunması tipik olup, şapkanın rengi kırmızımsıdır.

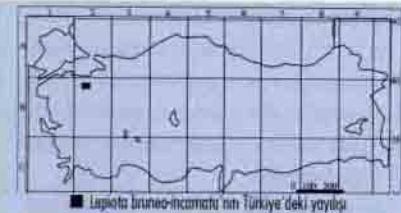
Lamelleri; sıkça düzlidirler, 5-10 mm, geniş, nazik ve sapa kadar ulaşır. Renk beyazımsıdır. Sap; 3 x 0,6 cm, şapka odun ayıklanabilir. Bazen üstte ve altta

biraz daralabilir, sap lamellerin altında vazo şeklindedir. Üst tarafı beyaz, pembemsi, halkasız altında ise çok zayıf ve zikzak çizilmiş kırmızımsı kabaklar bulunur. Şapkaında ortaya yakın bir yerde annulus bulunmaktadır. Fakat bu annulus mantar yaşlandıkça kaybolur. Yani kalıcı değildir.

Spor; 12,5 x 7-7,5 µm, beyaz, granüllüdür. Yazın ve sonbaharda, lavuz kenarlarında, parklarda, yol kenarlarında, otların arasında, yaprak altlarında bulunur. Genellikle bol yağışlı mevsimlerde çoğunlukla görülür.

Falloides zehirlenmesi tipine yol açan amatoksinlerin ilhiva eder. Zehirlenme de semptomlar 6-24 saat sonra başlamakta ve falloidininkini endirmektedir. Bu

semptomlar, karın ağrısı, bulantı, kusma ve ishal şeklindedir. Zehirlenmede önce kso bir hafifleme görülür, sonra ağrı tekrarlar, karaciğer görevini yapamaz duruma gelir. Ayrıca böbrekler zararlıdır. Nihayetinde komadan sonra genellikle ölüm görülür. Şu ana kadar sadece Bursa'da yetiştiği bildirilmiştir.

F. Gücin, B. Dülger

Kaynaklar

- Bon, M. The Mushrooms and Toadstools of Britain and North-Western Europe, London, 1987.
- Gücin, F. Elazığ'da Sınırları İçinde Yaşayan Makromantarlar Üzerine Taksonomik Bir Araştırma, İzmir, 1983.
- Phillips, R. Mushrooms, London, 1981.
- Ramsbottom, S. Mushrooms and Toadstools, London, 1969.
- Yin, J., Mao, X., Ma, Q. and Zang, Y. Icons of medicinal Fungi from China, Science Press, Beijing, China, 1979.